

ПОТЕНЦИАЛ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ЗА РАННО ОТКРИВАНЕ НА КОРУПЦИОНЕН РИСК ПРИ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТ В ПРИХОДНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ

Доц. д-р Йордан Деливерски *

Резюме: Настоящата научна публикация разглежда актуален и слабо изследван въпрос, с висока практическа значимост, насочен към начина по който публична администрация, и в частност органите по приходите, могат да внедряват алгоритми и модели за изкуствен интелект за ранно откриване на корупционен риск.

Акцентът в изследването е поставен върху оперативния модел на прилагане – от подбора на данни и показатели, през въвеждането на алгоритмите в административните процеси, до границите за отчетност, човешки контрол и доказуемост на предприетите действия.

Предлага се практическа рамка за внедряване на изкуствен интелект, основана на принципа „почтеност чрез проектиране“, която съчетава изискванията на правото на Европейския съюз и националната българска уредба с приложими процедурни решения в ежедневната работа на приходната администрация.

В практически аспект се обосновава тезата, че най-устойчивият подход е изкуственият интелект да бъде използван като инструмент за приоритизация и вторичен контрол в рамките на установените административни процедури, а не като самостоятелен механизъм за вземане на решения, който могат да доведат до негативни последици и с неблагоприятен краен резултат. Очакваният ефект при разработване и въвеждане на подобен на предложения модел е двоен: от една страна повишаване степента на ранното откриване на корупционни индикатори (процедурни отклонения, необичайни изключения, повторяеми зависимости), а от друга страна – повишаване на институционалната устойчивост чрез прозрачни, проверими и стандартизирани правила на действие, съвместими с европейските и националните регулаторни изисквания.

Ключови думи: Изкуствен интелект, корупционен риск, приходна администрация, защита на данни, контрол.

---

* Доцент в катедра “Национална и международна сигурност”, УНИБИТ, доктор по „Организация и управление на информационните процеси”, e-mail: deliversky@yahoo.com, j.deliversky@unibit.bg

POTENTIAL FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR EARLY DETECTION OF CORRUPTION RISK IN THE PERFORMANCE OF ACTIVITIES WITHIN THE REVENUE ADMINISTRATION

Assoc. Prof. Jordan Deliversky, PhD *

Abstract: *This scientific publication examines a current and under-researched issue of high practical relevance, focusing on how public administration - and particularly the revenue authorities - can implement algorithms and models of artificial intelligence for the early detection of corruption risk. The study emphasizes the operational model of application - from the selection of data and indicators, through the integration of algorithms into administrative processes, to the boundaries of accountability, human oversight, and evidentiary traceability of the actions undertaken.*

A practical framework for the implementation of artificial intelligence is proposed, grounded in the principle of "integrity by design". This framework combines the requirements of European Union law and the national Bulgarian legal framework with applicable procedural solutions in the day-to-day work of the revenue administration.

From a practical perspective, the paper supports the thesis that the most sustainable approach is to use artificial intelligence as a tool for prioritization and secondary control within established administrative procedures, rather than as a standalone decision-making mechanism that could lead to negative consequences and an adverse outcome. The expected effect of developing and introducing a model such as the one proposed is twofold: on the one hand, increasing the level of early detection of corruption indicators (procedural deviations, unusual exceptions, recurring dependencies), and on the other hand, enhancing institutional resilience through transparent, verifiable, and standardized rules of action compatible with European and national regulatory requirements.

Key words: *Artificial intelligence; Corruption risk; Revenue administration; Data protection; Control.*

Корупционният риск в публичната администрация има динамичен характер: проявява се чрез комбинация от процедурни отклонения, необичайни административни решения, концентрация на влияние върху разпределението и движението на преписки, както и чрез злоупотреба с информационни ресурси. Приходната администрация е особено уязвима, тъй като дейността ѝ се характеризира с висока информационна наситеност, значителна оперативна дискреция в рамките на закона и интензивни взаимодействия с частноправни субекти.

Паралелно с това цифровизацията на процесите създава възможност за систематично наблюдение на аномалии, невидими за традиционните форми на контрол. Изкуственият интелект може да подпомогне ранната превенция чрез откриване на модели (например необичайни срокове, повторяеми „изключения“, атипични

---

* Associate professor in department of National and International Security, University of Library Studies and Information Technologies, Sofia, Bulgaria; Ph.D. in Organization and Management of information processes, e-mail: deliversky@yahoo.com, j.deliversky@unibit.bg

корекции, неоторизирани достъпи), но поставя и въпроси за правната допустимост, пропорционалността и защитата на правата на засегнатите лица.

Настоящото изследване по темата има за цел да обоснове научно-практически модел за внедряване на изкуствен интелект в дейността на приходната администрация, с цел ранно откриване на корупционен риск при упражняване на правомощия от страна на приходната администрация.

Методологията на изследване включва осъществяването на нормативно-правен анализ на европейски и национални източници; функционален анализ на административни процеси (идентификация на уязвими точки и контролни зависимости); моделно-конструктивен подход (проектиране на рамка за внедряване и процедури); оценка на рисковете (правни, организационни, технологични), включително риск от систематични грешки и неправомерно влияние върху моделите.

В научната литература корупционният риск се разглежда като вероятност от настъпване на корупционно поведение при наличие на стимули, възможности и недостатъчни контролни механизми. В публичния сектор ключова роля имат вътрешният контрол, вътрешният одит и управлението на риска, които създават рамка за превенция и откриване на неправомерни практики. В тази връзка, изкуственият интелект може да бъде използван като инструмент за управление на риска (чрез идентификация и приоритизация на рискови случаи); като средство за подкрепа на дейности свързани с вътрешния контрол (чрез автоматизирано сигнализиране за отклонения); за повишаване на проследимостта (чрез подобряване на одитната среда и осъществяване на стандартизирани проверки). Същевременно, ако се използва неправилно, изкуственият интелект, може да увеличи риска от формализирана непропорционална дейност и да създаде нови канали за злоупотреба (например манипулиране на входните данни, тенденциозно „обучение“ на моделите, селективен достъп до сигналите).

Корупционният риск в публичната администрация може да се определи като вероятност от настъпване на корупционно отклонение, обусловена от съчетание между фактори като: 1) наличие на стимул/интерес, 2) възможност за влияние върху процес или решение и 3) недостатъчни организационни и процедурни ограничения. В приходната администрация този риск е специфичен поради високата информационна наситеност на дейността, честите контакти с външни субекти, значимите последици от административните актове и наличието на елементи на оперативна преценка в рамките на закона.

- **Корупционният риск като управляем административен риск**

От гледна точка на управлението на публичните организации, корупционният риск не е само „етичен проблем“, а оперативен и управленски риск, който засяга постигането на целите, законосъобразността, надеждността на информацията, ефективността и доверието в институцията. Именно в тази перспектива вътрешният контрол представлява систематичният отговор на организацията: той превръща корупционния риск от абстрактна заплаха в обект на идентификация, оценка, ограничаване и мониторинг.

Българската правна уредба изрично поставя вътрешния контрол в центъра на управленската отговорност. Законът за финансовото управление и контрол в публичния сектор определя финансовото управление и контрол като „цялостен процес, интегриран в дейността“, осъществяван от ръководството и служителите, чрез политики и процедури, които дават „разумна увереност“ за постигане на целите, включително

съответствие със законодателството, надеждна информация, икономичност, ефективност, ефикасност и опазване на активите и информацията.

Особено важно за връзката „корупционен риск – вътрешен контрол“ е, че законът възлага на ръководството не само обща отговорност, а конкретни задължения: идентифициране на рисковете, въвеждане на адекватни системи за контрол, разделяне на отговорностите по вземане на решение/контрол/изпълнение, документиране и проследимост на процесите, наблюдение и актуализиране на системите, както и изрично „въвеждане на антикорупционни процедури“. Тази нормативна логика показва, че корупционният риск е признат като риск, който трябва да се управлява чрез вътрешен контрол, а не само чрез санкционни механизми.

Към всичко това, следва се добави и значението и ролята на вътрешния одит. Законът за вътрешния одит в публичния сектор дефинира вътрешния одит като независима и обективна дейност за предоставяне на увереност и консултиране, която подпомага организацията чрез систематичен и дисциплиниран подход за оценяване и подобряване ефективността на процесите по управление на риска и контрол. Така вътрешният одит се явява структурен „усилвател“ на вътрешния контрол: той проверява дали оценката на корупционния риск е реалистична, дали контролите са адекватни, и дали функционират в практика, а не само „на хартия“.

В международен план, същата връзка е потвърдена и в аналитичните рамки за публична почтеност. Вътрешният контрол, управлението на риска и вътрешният одит се разглеждат като ключови инструменти за намаляване уязвимостта към измами и корупция и за поддържане на ефективността и интегритета на публичните услуги.

Връзката между корупционния риск и вътрешния контрол е двупосочна и функционална:

- Оценката на корупционния риск задава насока за „къде“ и „как“ да се контролира.

Без целенасочена оценка контролът се изражда като формална дейност, налагаща въвеждането на много правила, но слаб фокус върху истинските уязвимости. Оценката на риска превежда корупцията на езика на управлението: конкретни процеси → конкретни рискови събития → измерими индикатори → контролни мерки.

- Вътрешният контрол превръща оценката на риска в организационно поведение.

Оценката сама по себе си не променя практиката. Промяната настъпва, когато рискът се „закрепи“ в контролна среда, процедури, разделение на отговорности, проследимост и мониторинг. Именно затова националната рамка за финансово управление и контрол изисква взаимосвързани елементи: контролна среда, управление на риска, контролни дейности, информация и комуникация, мониторинг.

- Вътрешният одит осигурява доказуемост и устойчивост на връзката.

Одитът е механизъм, който валидира дали системата „корупционен риск → контрол“ работи, дали контролите са пропорционални, и дали се постигат реални резултати (основно насочени към намаляване на отклоненията, ограничаване на концентрации, по-висока проследимост).

- **Практически модел за приходната администрация: вътрешен контрол, основан на оценка на корупционния риск**

Предлаганият модел е приложим в приходната администрация като цикъл на управление, интегриран в текущата дейност, а не като еднократен проект. Той следва логиката „идентифициране – оценка – контролна реакция – мониторинг – усъвър-

шенстване“, като се вписва в елементите на финансовото управление и контрол по националния закон.

Първата практическа стъпка е идентифициране на ключови дейности, в които се концентрира дискреция и контакт с външни субекти, като например:

- разпределение и преразпределение на преписки;
- контролни производства и срокове;
- издаване, изменение и отменяемост на актове;
- достъп до информационни ресурси и справки;
- управление на сигнали и жалби.

Тук корупционният риск се формулира като рискови събития (напр. „необосновано преразпределение“, „необичайно ускоряване/забавяне“), които могат да бъдат наблюдавани и проверявани.

За приходната администрация е особено полезно оценката да използва не само вероятност и въздействие, но и устойчивост/повтаряемост на отклонението (дали рискът се проявява единично или като модел). Това позволява приоритизиране: високо въздействие и повтаряемост, водят до висок приоритет за контролни мерки и мониторинг.

Особено важно е оценката да е доказуема, като всяко рисково твърдение трябва да има опора в данни, за да не се превърне управлението на риска в субективна преценка.

След извършване на оценката се планират и реализират контролни дейности, които атакуват конкретния източник на риска. В приходната администрация най-често това са дейности насочени към:

- а) Контрол върху разпределението на преписки – ограничаване на концентрацията, правила за изключения, проследимост на основанията за преразпределение. Това директно отговаря на законовия принцип за разделяне на отговорностите и изискването за проследимост и документиране.
- б) Контрол върху „изключенията“ и отклоненията от стандарт – всяко извънредно действие (удължаване на срок, ускоряване, дерогация от вътрешни правила) следва да изисква мотивиране, второ ниво на одобрение и автоматизирана отчетност. Практическият ефект е редуциране на възможността за неправомерно влияние.
- в) Контрол върху съдържанието на решенията чрез вторичен преглед – въвеждане на задължителни процедури за втори прочит при и проверка. Тук вътрешният контрол е насочен не към „заместване“ на експертната преценка, а към институционална гаранция за равномерност и мотивираност.
- г) Контрол върху достъпа до информационни системи – регистриране на действия, автоматични известия при нетипични или нерегламентирани достъпи. Това е практическият израз на изискването за опазване на активите и информацията.
- д) Контрол на контролна среда – етика, конфликт на интереси, ротация при високорискови функции, обучение и управленски подход. Законът поставя личната почтеност и професионалната етика като елемент на контролната среда.

- **Роля на вътрешния одит: уверение, консултиране и „затваряне“ на цикъла**

Вътрешният одит следва да се възприема като независим механизъм, който:

- оценява качеството на оценката на корупционния риск (методика, доказуемост, актуалност);
- тества ефективността на ключовите контролни дейности;
- анализира причините за повтарящи се отклонения и дава препоръки за подобряване.

Това съответства на законовото предназначение на вътрешния одит да подобрява процесите по управление на риска и контрол чрез систематичен и дисциплиниран подход.

Практическата стойност на модела се състои в това, че създава предвидим механизъм за действие при риск, без да се разчита на „интуитивни“ и неизмерими оценки. Типичният работен поток е следният: 1) идентифициран риск в конкретен процес; 2) въвеждане на определени индикатори/прагове; 3) автоматизирано или ръчно сигнализиране към вътрешния контрол; 4) стандартизирана проверка с документиране; 5) управленско решение за корективни мерки; 6) мониторинг на ефекта. В този цикъл изкуственият интелект (когато се използва) има поддържаща роля. Той може да подпомогне откриването на аномалии, но устойчивостта идва от вътрешния контрол. Ясни компетентности, разделение на функции, мотивираност, доказуемост и проследимост.

В приходната администрация корупционният риск и вътрешният контрол не са паралелни понятия, а части на един управленски механизъм. Корупционният риск определя приоритетите и уязвимите точки, а вътрешният контрол реализира превенцията чрез контролна среда, управление на риска, контролни дейности, информация/комуникация и мониторинг, при ясно възложена управленска отговорност и изискване за антикорупционни процедури. Вътрешният одит, като независима дейност, гарантира, че този механизъм е ефективен и функциониращ.

Когато целта е реална практическа приложимост, най-силният резултат се постига, чрез оценката на корупционния риск и когато се превърне в „гръбнак“ на вътрешния контрол – тя насочва ресурсите към процесите с най-висок риск, стандартизира реакциите, намалява пространството за неправомерно влияние и повишава доказуемостта на управленските решения. Това е основата, върху която всяко по-нататъшно технологично надграждане (включително чрез изкуствен интелект) може да бъде не само ефективно, но и институционално приложимо.

- **Заклучение**

Устойчивата взаимовръзка между корупционния риск и вътрешния контрол в приходната администрация се проявява като управленски цикъл, при който оценката на корупционния риск задава приоритетите и уязвимите „точки“ на процесите, а вътрешният контрол осигурява практическия механизъм за ограничаването им чрез контролна среда, контролни дейности, информационна проследимост и мониторинг. Националната нормативна уредба изрично третира финансовото управление и контрол като интегриран процес, осъществяван от ръководството и служителите, за осигуряване на законосъобразност, ефективност и надеждна информация, като поставя акцент върху системността на контролните процедури и управленската отговорност.

Организацията за икономическо сътрудничество и развитие систематично свързва устойчивите системи за вътрешен контрол и управление на риска с намаляване на

уязвимостта към корупционни практики и с повишаване на обществената почтеност. Емпирични данни по индикаторите за почтеност показват, че държавите в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие средно покриват по-висок дял от критериите за регулиране на вътрешния контрол и управлението на риска (в сравнение с вътрешния одит), което практически означава, че контролите често са нормативно налични, но ефективността им зависи от реалното им прилагане и последващото изпълнение на препоръки.

На тази доказателствена основа следва извеждането на практическата теза валидна за приходната администрация, а именно че: най-ефективен е моделът на вътрешен контрол, основан на оценка на корупционния риск, защото той превръща „корупцията“ от общо подозрение в управляема съвкупност от процесни рискове с конкретни индикатори. Внедрен правилно, този модел дава три измерими ефекта: 1) ранно откриване чрез систематично сигнализиране на отклонения, което намалява времето между настъпване на риск и контролна реакция; 2) намаляване на дискрецията чрез стандартизиране на изключенията и въвеждане на двуетапен човешки контрол, което стеснява възможностите за неправомерно влияние; 3) повишаване на доказуемостта и отчетността чрез проследимост на действията и управленски решения, което е ключово условие и за доверие, и за последваща проверимост. В по-широк европейски управленски контекст това съответства на разбирането, че публичните организации са длъжни да демонстрират „здрavo и ефективно управление“ на предоставените ресурси и процеси, чрез работещи системи за публичен вътрешен контрол и чрез осъществяването на превантивни политики. Когато оценката на корупционния риск се институционализира като постоянна управленска функция, а вътрешният контрол се ориентира към реалните слабости (вместо към формално оценяване наличието на съответствие), приходната администрация получава не просто механизъм за установяване на нарушения, а система за организационна устойчивост, която предотвратява корупционни отклонения преди да се материализират и едновременно укрепва законосъобразността и качеството на административните решения.

Библиография:

1. Регламент (ЕС) 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година за установяване на хармонизирани правила относно изкуствения интелект и за изменение на регламенти (ЕО) № 300/2008, (ЕС) № 167/2013, (ЕС) № 168/2013, (ЕС) 2018/858, (ЕС) 2018/1139 и (ЕС) 2019/2144 и директиви 2014/90/ЕС, (ЕС) 2016/797 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за изкуствения интелект), ОВ L, 2024/1689, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
2. Европейска комисия, Съобщение на комисията до европейския парламент и Съвета, Стратегия за използването на изкуствен интелект (ИИ), COM/2025/723 final
3. European Commission, Commission publishes guidelines on AI system definition to facilitate the first AI Act's rules' application., C(2025) 924 final
4. Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 година относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните), ОВ L 119, г., стр. 1–88
5. Article 29 Working party. Guidelines on Data Protection Impact Assessment (DPIA) and determining whether processing is „likely to result in a high risk” (WP248 rev.01).

6. Директива 2019/1937 на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2019 година относно защитата на лицата, които подават сигнали за нарушения на правото на Съюза, ОВ L 305, 26.11.2019 г., стр. 17—56
7. European Commission. Guidance on the avoidance and management of conflicts of interest under the Financial Regulation., ОВ С 121, 9.4.2021
8. Министерство на финансите, Стратегия за развитие на вътрешния контрол в публичния сектор 2022–2025 г.
9. Национална агенция за приходите, Антикорупционен план на НАП за 2024 г.
10. Институт по публична администрация, Индекс за готовността за изкуствен интелект в държавната администрация (България) – 2025., ISBN 978-619-7262-55-1
11. World Bank. Governance Risk Assessment System (GRAS): Advanced Data Analytics for Detecting Fraud, Corruption, and Collusion in Public Expenditures.
12. OECD. Developing a data-driven corruption risk model to strengthen integrity in Belgium: Practical considerations for the Federal Internal Audit. OECD Publishing, 2025.
13. Council of Europe; GRECO. Fifth Round Compliance Report, Bulgaria. GrecoRC5 (2024)14, 2025.
14. Манева, К., Човешкият фактор в политиката за сигурност – организационно-културен подход, Сборник от МНК „Съвременни изследвания и технологии за отбраната“, ARTDef 2023. Институт по отбрана „Професор Цветан Лазаров“. София, 2023, с. III-191-III-201. ISSN 2185-2581.
15. Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор, Обн. ДВ. бр.21 от 10 Март 2006 г.
16. Закон за вътрешния одит в публичния сектор, Обн. ДВ. бр.27 от 31 Март 2006 г.
17. Закон за публичните финанси, Обн. ДВ. бр.15 от 15 Февруари 2013 г.
18. Закон за администрацията, Обн. ДВ. бр.130 от 5 Ноември 1998 г .
19. Zahariev, M., The Applicability of the EU Data Protection Rules in the Area of National Security in the Republic of Bulgaria, Environment. Technology. Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference, Rezekne, Latvia, 2024, Volume IV, pp. 317-321. Online ISSN 2256-070X. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol4.8234>